

Laurynas Bojeris – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės graikiškosios literatūros atstovas

TOMAS VETEIKIS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
tveteikis@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9352-9234>

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariamas žymaus Baroko epochos poeto, Vilniaus jėzuitų akademijos auklėtinio ir profesoriaus Lauryno Bojerio (apie 1561–1619) kūrybos palikimas, apžvelgiami atnaujinti biografiniai duomenys, apmąstoma tekstų autorystės ir daugiakalbystės problematika. Daugiausia dėmesio skiriama neseniai XVII a. leidinyje atrastų ir 2020 m. paskelbtų senąja graikų kalba parašytų dviejų trumpų tekstų (epigramos ir anagramos) analizei. Tekstologiniais, bibliografiniais, turinio ir stiliaus analizės argumentais siekiama paremti pirminį spėjimą apie Lauryno Bojerio autorystę, nustatyti potencialius nagrinėtų kūrinių inspiracinius šaltinius, aptarti pirmuosius duomenis apie šio kūrėjo poetikos (fil)heleniškumą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: jėzuitai; švietimas; Vilniaus jėzuitų akademija; Laurynas Bojeris; *ratio studiorum*; Renesansas; Barokas; Antikos recepcija; graikiškoji ir lotyniškoji literatūra; poetika; retorika; epigramos; anagramos; alegorijos.

ĮVADAS

Lotyniškai rašiusio švedų kilmės poeto Lauryno Bojerio (Lars Bojer, Laurentius Boierus, apie 1561–1619) tekstai ir lietuviškieji vertimai nuo 1981 m. publikuoti mažiausiai penkiuose leidiniuose¹. Šis poetas minimas Lietuvos

¹ Laurencijus Bojeris, *Karolių mūšis*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: [Vilniaus V. Kapsuko universitetas], 1981; Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992; *Dainos pasauliui, saulei ir sau: Lietuvos XVI–XVII amžiaus poezijos antologija*, sudarė Eugenija Ulčinėaitė, Vilnius: Vaga,

senosios literatūros ir istorijos tyrimuose², bet daug dažniau – įvairiakalbėse užsienio publikacijose³. Tačiau ši asmenybė, apie kurią pasigirsta įvairaus tikslumo žinučių, vis dar atskleista per kukliai⁴.

Pagal neseniai patikslintus duomenis⁵, Laurynas Bojeris gimė 1561 m. Stokholme belgų kilmės dailininko ir architekto Vilhemo Bojo ar Bojeno (Willem Boy, Willem Boij, Guillaume Boyen, apie 1520–1592), tarnavusio Švedijos sostui (Gustavui I Vazai ir šio sūnams), šeimoje. Nesama žinių apie Lauryno lavinimosi ir erudicijos pradžia, bet manoma, kad prieš palikdamas Stokholmą 1578 m. jis lankė šio miesto Karališkąją kolegiją (*Collegium*

1993, p. 280–281, 452–463; *Gratulatio Vilnae: textus electi XVI–XVIII saeculi = Vilniaus pasveikinimas: XVI–XVIII amžiaus tekstų rinkinys*, sudarė Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 230–235; *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai: XVII amžius*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, p. 454–461.

- ² Benediktas Kazlauskas, „Laurencijus Bojeris ir jo poema *Karolomachija*“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolių mūšis*, p. 4–17; Antanas Tyla, „Įvadas“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, p. 5–12; Sigitas Narbutas, „*Karolomachijos* akiračiai“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, p. 164–178; Eugenija Ulčinaitė, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 203–209; Eglė Patiejūnienė, *Petro Roizijaus ir Laurencijaus Bojerio kūryba: teorinės medžiagos papildymai bei patikslinimai: Metodinė priemonė*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. Šias publikacijas papildė įvairūs pastebėjimai specialioms senosios literatūros problemoms skirtose disertacijose ar straipsniuose, minėsimuose šioje publikacijoje.
- ³ Nuorodų į ankstyvuosius lenkų autorių paminėjimus pateikia Karolio Estreicherio *Bibliografia polska. 140000 druków*, t. 13: *Stólecie XV–XVIII*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1894, p. 237, o nuorodų į naujesnius įvairiakalbius tyrinėjimus pateikia Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, „Wawrzyniec Bojer – szwedzki nauczyciel w polskich szkołach doby kontrreformacji“, in: *Studia Paedagogica Ignatiana*, 2018, t. 21, Nr. 2, p. 19–36. Tarp įtakingų užsienių publikacijų reikšminga Bojerį kaip vieną iš švediškiosios kontrreformacijos atstovų pamininti studija: Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 3: *Jesuit Educational Strategy 1553–1622*, Leiden–New York [et al.]: E. J. Brill, 1992 (nurodome tą tomą, kuriame daugiausiai duomenų apie Bojerį).
- ⁴ Nežinia, kuo remiantis įvardijamas Bojerio lenkiškas „plunksnos vardas“ – „Wawrzyniec Nojer“ (Oskar Garstein, *op. cit.*, p. 230; Anders Piltz, „The Classical Heritage in Protestant and Catholic Propaganda. The Example of Laurentius Boierus“, in: *The Classical Tradition in The Baltic Region. Perceptions and Adaptations of Greece and Rome*, edited by Arne Jönsson and Gregor Vogt-Spira, (*Spudasmata. Studien zur Klassischen Philologie und ihren Grenzgebieten*, t. 171), Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms Verlag, 2017, p. 125). Taip pat neišku, ar nėra supainiotas Bojeris su kitu autoriumi (Michael Boiemus), priskiriant jam kūrinio *Historia de somniis eorumque eventibus* autorystę (plg. Oskar Garstein, *op. cit.*)
- ⁵ Daugiausia remiamės aukščiau minėtu 2018 m. straipsniu (Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*).

Regium Stockholmense) Gromunkeholmene (Gråmunkeholmen)⁶, įkurtą 1576 m. karaliaus Jono III Vazos, liuteronu, vedusio katalikę žmoną Kotryną Jogailaitę, todėl siekusių suartinti abi konfesijas. Ten buvo dėstoma lotynų ir senoji graikų kalbos, poetika, retorika, muzika, filosofija ir teologija. Karališkosios kolegijos rektoriumi buvo konvertitas katalikas Laurynas Norvegas (Laurentius Nicolai Norvegus, Laurids Nilsen, Laurits Nilsson, 1538–1622), jėzuitų kunigu tapęs 1564 m., bet neskelbęs savo jėzuitiškos tapatybės iki 1580 m.⁷ Išaiškėjus šiam faktui, smuko kolegijos populiarumas, ir Švedijai oficialiai priėmus liuteronybę (1593) ji buvo uždaryta⁸.

Manoma, kad Stokholme Bojeris užmezgė ryšius su ten misijos reikalais viešėjusiu Antanu Posevinu (Antonio Possevino, 1533–1611). Šio lydimas 1578 m. jis su grupe jaunų katalikų paliko gimtąją šalį⁹, kad studijuotų popiežiškiose seminarijose, viena po kitos įsteigtose Prahoje, Olomouce ir Vilniuje: 1578 m. imatrikuluotas alumnate Prahoje prie *Collegium Clementinum*, 1579 m. persikėlė į ką tik (1578 m. spalio 10) įsteigtą alumnatą Olomouce, antrąjį tokį Čekijoje ir didesnę už Prahos¹⁰. Žinant, kad Bojeris ten išbuvo net 6 metus, kol įgijo filosofijos magistro laipsnį (toks kursas trukdavo 3 metus), manoma, kad Olomouco kolegijoje jis sustiprino ir filologinių disciplinų (sintaksės, poetikos, retorikos) žinias, taip pat prisidėjo prie švedų k. vadovėlio rengimo iniciatyvos, juo labiau kad ten nuo 1582 m. iki 1585 m. dirbo Bojerio pažįstamas profesorius Laurynas Norvegas¹¹.

Po filosofijos studijų Čekijoje Bojeris pirmą kartą pasuko į Lietuvą, į Vilnių, ir apsistojo taip pat neseniai (1582 m.) įkurtoje popiežiškojoje seminarijoje. Porą metų (1585–1587) lankė teologijos paskaitas Vilniaus akademijoje, kai jos rektoriumi buvo teologas Garsija Alabijanas (Garcias Alabiano, 1549–1624). Šis buvo atsakingas už jėzuitų namus su 54 jėzuitais, akademiją su

⁶ Plg. Anders Piltz, *op. cit.*, p. 125.

⁷ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 24–25.

⁸ Ole Peter Grell „Introduction“, in: Idem, *The Scandinavian Reformation. From Evangelical Movement to Institutionalisation of Reform*, Cambridge–New York–Melbourne: Cambridge UP, 1995, p. 6.

⁹ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 25.

¹⁰ *Ibid.*, p. 26–27.

¹¹ Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 3: *Jesuit Educational Strategy 1553–1622*, Leiden–New York [et al.]: E.J. Brill, 1992, p. 229; Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 28

daugiau kaip 700 studentų, popiežišką ir diecezinę seminarijas, neturtingų studentų *bursą* ir spaustuve¹². Vilniuje Bojeris jungėsi į akademijos studentų poetinę veiklą, parašė proginių eilėraščių, kurie publikuoti 1587 m. leidiniuose *Gratulationes in promotione doctissimi [...] d. Valentini Dąbkovii* ir *Responsio r. d. Andreae Jurgewic, canonici Vilnensis, ad famosum Andreae Volani contra summum pontificem libellum*¹³. Kaip matyti, lavino ir panegirinių, ir satyrinių stilių¹⁴. 1587 m. rugpjūčio 20 d. Bojeris Krokuvoje įstojo į Jėzaus Draugiją, pradėjo dvejų metų noviciatą, tik neaišku, ką veikė tarp 1589 ir 1594 m., kai Vilniuje priėmė kunigystės šventimus: gal dėstė jėzuitų kolegijose, o gal gilino savo filosofijos, matematikos ir teologijos žinias¹⁵. Po šventimų 1595–1597 m. padėstęs retoriką Dorpate (Tartu) ir Jaroslave (Jarosław), nuo 1598 iki 1601 m. Bojeris su pertraukomis dirbo Posevino 1583 m. įkurtoje Dorpato (Tartu) vertėjų seminarijoje (*Seminarium interpretum Derpatense*), skirtoje ugdyti Rytų ir Šiaurės Europos kalbų, tokių kaip švedų, estų, rusų, lenkų ir vokiečių, vertėjus¹⁶, neatmestina, kad ir latvių bei lietuvių¹⁷. Manoma, kad čia panašiu metu studijavęs Konstantinas Sirvydas galėjo būti jo mokinys¹⁸.

Tarp 1601 m. ir 1603 m. Braneve Bojeris dirbo Lauryno Norvego asistentu¹⁹. Paskui (apie 1603) persikėlė į Vilnių, kur „nuo 1604 m. buvo retorikos, poetikos, kontroversijos ir matematikos profesorius Vilniaus akademijoje“²⁰.

¹² Ludwik Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 1: *Początki Akademii Wileńskiej, 1570–1599*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Iesu, 1984, p. 39–40.

¹³ Detalesnius antraščių pavadinimus žr. leidinyje *Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi*, concinnaverunt Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 98 (nr. 91) ir p. 118 (nr. 136).

¹⁴ Ne vieno aptarimo susilaukė jo kandžios „makaroninės“ eilės konfesiniam oponentui Andriui Volanui, plg. Sigitas Narbutas, „Karolomachijos akiračiai“, p. 167–168; Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata. Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 314–315.

¹⁵ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 28.

¹⁶ *Ibid.*, p. 29.

¹⁷ Oskar Garstein, *op. cit.*, p. 269.

¹⁸ Benediktas Kazlauskas, *op. cit.*, p. 11.

¹⁹ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 30

²⁰ Anna Królikowska, *Profesorowie jezuitckich seminariów nauczycielskich od XVI do XVIII wieku. Słownik biograficzny*, Kraków: Ignatianum w Krakowie, WAM, 2017, p. 40. Dar plg. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, p. 55 (s. v. Bojer).

Panašu, kad Bojerio dėstymo ir kita kultūrinė veikla Vilniuje truko apie 5–6 metus. Vėliau jis dėstė moralinės ir poleminės teologijos kursus Branevo kolegijoje (1609–1612), retoriką Nesvyžiuje (1615–1616), o gyvenimo pabaigoje dirbo studijų prefektu Braneve 1618–1619²¹.

LAURYNAS BOJERIO GRAIKŲ KALBOS STUDIJOS IR DĖSTYMAS VILNIUJE.

Kaip prasidėjo ir rutuliojosi Bojerio pažintis su graikų kalba, galima tik spėlioti. Galbūt pradmenis gavo Stokholmo Karališkojoje kolegijoje (1576–1578), kur, kaip minėta, graikų k. buvo studijų programos dalis. Daugiau šios kalbos išmolti turėjo progų studijuodamas Čekijoje, Vilniuje ir dirbdamas skirtingose jėzuitų mokyklose. Deja, išsamių duomenų ir faktinių paliudijimų apie Bojerio santykį su šia disciplina arba konkrečius kontaktus su graikų k. specialistais tose akademinėse aplinkose dar neturime²². Apie jo santykį su grevistika Lietuvoje mums netiesiogiai pasako mažiausiai du reikšmingi faktai: 1) išlikusios Vilniaus akademijos laisvųjų menų pamokų tvarkaraščių lentelės iš 1583–1584 mokslo metų įrodo, kad panašiu laikotarpiu šioje mokykloje buvo skiriamas didelis dėmesys graikų k. studijoms; 2) per pirmąją Bojerio pažintį su Vilniaus jėzuitų aplinka (1585–1587) čia (tiesa, su pertraukomis) darbavosi žymus graikistas Kasparas Pentkovskis (Gasper / Kasper Pętkowski, 1554–1612)²³. Tad gali būti, kad Bojeris buvo pažįstamas su Pentkovskiu arba lankė graikų k. seminarus, panašius į 1583–1584 mokslo metų programą²⁴.

²¹ Anna Królikowska, *op. cit.*, p. 40.

²² Graikų kalbos mokovų Bojerio lankytose čekų jėzuitų mokslo institucijose netrūko. Tai speciali, atskirai tyrinėtina tema. Čia užteks paminėti dvi pavardes, susijusias su graikų k. dėstymu Bojerio viešnagės Čekijoje metu (1579–1580): Bernardus Nittelius ir Valentinus Campelius (plg. [Joannes Schmidl], *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae, pars prima [...]*, Praga: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae, 1747, p. 429, 445).

²³ Plg. Paulius Rabikauskas, „Teatras jėzuitų mokykloje“, in: Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, (*Fontes historiae Universitatis Vilnensis*), Vilnius: Aidai, 2002, p. 398.

²⁴ Apie graikų k. studijas pagal tų metų programas žr. Sigitas Narbutas, „JHS: Vilniaus jėzuitų akademija ir Lietuvos *Latinitas*“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, Nr. 29, p. 88–90; dar: Tomas Veteikis, *Graikų kalbos studijos ir graikiškoji kūryba Lietuvoje XVI–XVII amžiuje*, daktaro disertacija, Vilnius, 2004, p. 47.

Ypatingas Lauryno Bojerio ryšys su Vilniumi prasideda nuo 1603 m. ar 1604 m., kai jis čia atvykęs pradeda dėstyti ir įsitraukia į kultūrinį gyvenimą. Spėjama, kad iš pradžių jis čia dėstė II kurso filosofijos studentams matematiką, vėliau akademijoje užėmė atsakingas trečiojo asmens po rektoriaus, dvasinio tėvo, pareigas²⁵. Akademijoje jis taip pat dėstė poetikos, retorikos, teologijos (kontroversijų) kursą²⁶.

Nors esama teiginių, kad Bojeris paliko savo paskaitų rankraštį *Mathematica* (1603), kur „aiškinami veiksmai su sveikaisiais skaičiais ir trupmenomis, proporcijos, klaidingos prielaidos taisyklė, kvadratinių ir kubinių šaknų traukimas, skritulio ploto skaičiavimas, matematikos taikymas astronomijoje ir geografijoje, minimi Euklido ir Pitagoro darbai“²⁷, tačiau neginčijamų argumentų apie Bojerio autorystę nėra. Neturi jų ir panašiai teigiantis Jerzy'is Eugeniuszas Kochanowiczius, tik nurodo į Evaldo Giačiausko ir Ludwiko Piechniko trumpas žinutes apie tą patį Lietuvos valstybės istorijos archyvo saugomą rankraštį²⁸. Atidžiau žiūrint į minėtą dokumentą²⁹ paaiškėja, kad tai ne Bojerio rankraštis, o tik Bojerį kaip adresatą provenienciniu įrašu minintis dokumentas, su Bojerio autoryste nieko bendro neturįs³⁰. Beje, Piechnikas,

²⁵ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 31.

²⁶ *Ibid.* Plg. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach...*, p. 55 (s. v. Bojer).

²⁷ Eugenijus Manstavičius, Henrikas Pragarauskas, „Matematika Lietuvoje“, in: VLE (internetinis straipsnis adresu <https://www.vle.lt/straipsnis/matematika-lietuvoje/>); dar plg. Эвалдас Гячсаяускас, „Преподавание математики в вильнюсском университете до 1650 года“, in: *Lietuvos matematikos rinkinys= Литовский математический сборник*, 1972, Nr. 2, p. 194–195; Juozas Banionis, *Matematinės minties raida Lietuvoje: nuo matematikos žinijos atsiradimo iki matematikos mokslo įsitvirtinimo: Monografija*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2014, p. 46–47.

²⁸ Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 31, n. 35. Plg. Эвалдас Гячсаяускас, *op. cit.*, 194–195; Ludwik Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Iesu, 1983, p. 117–118.

²⁹ *[Mathematica]*, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 2, b. 38.

³⁰ Į tai pirmasis dėmesį atkreipė Darius Antanavičius, maloniai suteikęs straipsnio autoriui skaitmeninę kodekso kopiją. Pats kodeksas, kaip rodo įrašas antrajame lape („Collegij Vln. Soc. IESU“), neabejotinai priklausė Vilniaus jėzuitų kolegijos bibliotekai, o dekoratyvus viršelis su jame ant odos įspaustu užrašu „MATHEMATICA“ ir data „1603“ tarsi nurodo, kad dokumento užrašymo laikas buvo 1603 metai. Vis dėlto kodeksas neturi nei konkrečios kitos antraštės, nei autoriaus, todėl keblu būtų jį sieti tik su Bojeriu. Jis paminėtas tik kaip šios rankraštinės knygos gavėjas 1609 m. arba dar vėliau (jeigu ši data gana dviprasmiškai skambančioje formuluotėje reiškia jos perdavėjo gavimo iš ankstesnio savininko metus): „P. Joannes Korczewski mittit R. P. Lau: || rentio Boiero librum hunc, quem || accepit mutuo

kurį minėtas Kochanowiczius pasitelkė hipotezei apie rankraščio autorių, net nemini Bojerio³¹, o kitame savo straipsnyje kalba apie kažkokį matematikos vadovėlį, parašytą Bojerio mokytojo Lauryno Norvego³².

Vis dėlto, nepaisant autoriaus identifikavimo sunkumų, pats rankraščio siuntimo Bojeriui faktas (atspindėtas rankraščio paratekstuose) leidžia spėti, kad dėstydamas Vilniuje matematiką šis eruditas galėjo juo remtis. Rankraštyje pasitaikanti graikiška leksika, terminai, aforizmai (tokie kaip laisvai pacituotas Platonui priskiriamas posakis „ἀγεωμέτρικτος οὐδεὶς εἰσὶτω“ [sic= ἀγεωμέτρικτος μηδεὶς εἰσὶτω]³³) sustiprina įspūdį apie graikų k. žinių svarbą ir tiems dėstytojams, kurie užsiimdavo aukštesnio lygio disciplinomis nei *studia humanitatis*. O dėstantiesiems poetiką ir retoriką graikų k. gerai išmanyti buvo tiesiog būtina.

Taigi 1604 m. dėstydamas retoriką Vilniaus akademijoje, kaip retorikos profesorius Bojeris buvo atsakingas už specialias studijų programoje numatytas kūrybines užduotis savo studentams, o kadangi tų metų gegužę vyko šv. Kazimiero kanonizacijos iškilmės, įtraukusios didelę dalį akademinės bendruomenės, ypač retorikos studentų, visiškai tikėtina, kad Bojeris, prisidėdamas prie šventės organizavimo, ir pats kūrė, ir studentų darbų kokybę rūpinosi. Juk, anot tradicijos, jis tai progai parašė *Pompa Casimiriana*. Neatmestina, kad kaip tik tada jis prisidėjo ir prie kelių graikiškų tekstų, publikuotų leidinyje *Theatrum S. Casimiri* ir jo prieduose, kūrimo proceso³⁴. Tikrai reikšmingas būtų Bojerio indėlis Lietuvos graikiškosios literatūros raidai, jeigu pasitvirtintų spėjimai dėl jo autorystės, susijusios bent su vienu graikišku 1604 m. tekstu.

à M. Gaspare || Brodowski || Posn.[aniae] 1609“. Kadangi panašiu (bet gal ir ne visiškai identiškų) braižu šiek tiek žemiau yra parašyta „Vilna acceptus et illuc remittendus“, galima spėti, kad šiais žodžiais atliepiama į tėvo Jono Korčevskio (Jan Korczewski) parašytus (galbūt Poznanėje) žodžius: tuo pasakoma, kad knyga „gauta iš Vilniaus ir į ten turi būti atgal siunčiama“, turbūt numatant knygos skolinimo atvejus.

³¹ Ludwik Piechnik, *op. cit.*, p. 117–118.

³² Ludwik Piechnik, „Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuickiego w Polsce“, in: *Nasza przeszłość*, t. 7, Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, p. 37.

³³ Žr. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 2, b. 38, l. [5r]. Teiginį cituoja įvairūs Aristotelio veikalų komentatoriai, pvz.: [Olympiodorus], *Olympiodori prolegomena et in categorias commenatium*, ed. Adolf Busse, (*Commentaria in Aristotelem Graeca*, t. 12, d. 1), Berlin: Georg Reimer, 1902, p. 9 (v. 1).

³⁴ Žr. Tomas Veteikis, „Graikiško *Odaron'o* (1604) šv. Kazimiero garbei autorystės problema“, in: *Literatūra*, 2006, Nr. 48(3), p. 89–103, ypač p. 99.

Tikras Lauryno Bojerio kūrybos mastas sunkiai apskaičiuojamas dėl autorystės nustatymo problemų. Bibliografiniai šaltiniai pateikia gana skirtingus duomenis apie jo palikimą, dažnai – neišsamius. Dažnas tokio duomenų deficito paaiškinimas – hipotezė apie sąmoningą autorystės maskavimą, siekiant nuslėpti savo tapatybę ir nepakenkti savo ar visos organizacijos (Jėzaus Draugijos, kuriai priklausė Bojeris) reputacijai. Štai Eglės Patiejūnienės publikacija apie Pranciškaus Malkoto kūrinių *Tureckich i iflanskich wojen [...] Głos*³⁵ autorystės problemą grindžia paralele su hipotetiniu Lauryno Bojerio autorystės nuslėpimo faktu: „Gerai žinomą analogą juk turime, – tai minėtoji Lauryno Bojerio *Karolomachija* [...]. Bojerio autorystė seniai nustatyta iš pačių jėzuitų šaltinių, o jėzuitų praktika neskelbti savojo ordino narių pavardžių prie pasaulietinio turinio tekstų irgi nėra didelė paslaptis.“ Šie žodžiai atliepia ir anksčiau skelbtus *Karolomachijos* tyrėjų dėstyto teiginius³⁶. Bojerio pomėgį savo kūrinius leisti be vardo arba prisidengiant svetimu vardu mini XVII a. jėzuitų biografai³⁷. Šių teiginius savaip perėmė vėlesni jėzuitų istorikai, kartais neminėdami autorystės problemų³⁸. Netgi autoriai, netyrinėję jėzuitų biografijų, tik jomis rėmėsi ankstesnėmis žiniomis, minėjo Bojerio savybę slėpti savo autorystę³⁹.

³⁵ „Pranciškaus Malkoto (?) *Balsai*: reikšminga LDK literatūros atodanga“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2014, Nr. 37, p. 167.

³⁶ Benediktas Kazlauskas, „Laurencijus Bojeris ir jo poema *Karolomachija*“, p. 4–11; Sigitas Narbutas, „*Karolomachijos* akiračiai“, p. 166.

³⁷ [Philippus Alegambe], *Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, post excusum anno M.DC. VIII catalogum R. P. Petri Ribadeneirae Societatis eiusdem theologi [...]*, Antverpiae: apud Joannem Meursium, 1643, p. 295; [Nathanael Sotvellus], *Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, opus inchoatum a R. P. Petro Ribadeneira [...] Recognitum et proculductum ad annum Iubilaei M.DC.LXXV. a Nathanaele Sotvello*, Romae: ex typographia Iacobi Antonii de Lazaris Varesii, 1676, p. 539.

³⁸ [Stanislaus Rostowski], *Litvanicarum Societatis Jesu Historiarum Provincialium Pars Prima [...]*, Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Jesu, 1768, p. 444.

³⁹ Antai rygietis Henningas Witte'è (Wittenius, 1634–1696) veikale *Diarium Biographicum, quo Eruditorum cujusvis gentis et generis, hujus seculi virorum Vitae et Scripta [...] brevider recensentur [...]*, Dantisci: Sumptibus Martini Hallervordi, 1688, l. P₂ y kartoja žodis žodin Sotvello žodžius: „Scripsit multa versu, sed ea aut suppresso nomine, aut alieno vulgavit.“ Taip pat Heinrichas Schereris 1703 m. savo fundamentaliame geografinio leidinyje *Geographia Politica, sive Historia Geographica exhibens totius orbis terraquaei statum et regimen politicum cum adiectis potissimarum nationum, regnorum ac provinciarum geniis et typis*

Taigi mažų mažiausiai yra susiformavusi Bojerio kaip savo vardo slėpiu garsėjusio poeto biografinė tradicija. Ji stipriausiai iliustruojama dviem kūriniais – *Carolomachia* ir *Pompa Casimiriana*, dėl kurių autorystės su Bojeriu „grumiasi“ Vilniaus akademijos auklėtiniai – Lietuvos didžiojo išdininko sūnus Kristupas Zaviša (turįs jo autorystės šalininkų)⁴⁰, bandęs savo lotynišką plunksną ir vėliau⁴¹, bei Kvirinas Knogleris, austrų kilmės katalikas konvertitas, Vitenbergo universiteto auklėtinis⁴², dėstęs Vilniaus evangelikų mokykloje, vėliau studijavęs Vilniaus jėzuitų akademijoje, palikęs savo vardu poetinių kūrinėlių ir prozinių veikalų⁴³. Jeigu dėl *Karolomachijos* autorystės bent tiek aišku, kad kalbama apie poemą, kurios egzemplioriai žinomi ir viename esama seno rankraščinio įrašo, priskiriančio autorystę Bojeriui⁴⁴, tai Šv. Kazimiero *eisenos*⁴⁵ ne tik autorystė, bet ir tekstų kiekis, išlikimas, žanrinė specifika ir publikavimo vieta nuo seno bibliografams kelia problemų. Vieniems tai yra vienas, kitiems – du skirtingi kūriniai⁴⁶. Deja, šiuo metu

geographicis [...], t. 4, Monachii: Typis Mariae Magdalenaе Rauchin Viduae, 1703, p. 542, aptardamas įžymiuosius Švedijos asmenis, įtraukia ir Bojerį bei pažymi, kad šis „scripsit multa carmine, sed ea fere suppresso suo nomine“.

⁴⁰ Zavišos galimos autorystės neatmetė net Kazlauskas, nors ir pripažino Bojerio pranašumą (plg. урач *op. cit.*, p. 9). Bet atkakliausiai už ją pasisako Žana Nekraševič-Karotkaja (žr. Жанна Некрашевич-Короткая, „Функция экспозиции в античных эпических поэмах и в латиноязычном поэтическом эпосе Великого Княжества Литовского“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, Nr. 21, p. 104–105, n. 26). Dar plg. Johann Friedrich von Recke, Karl Eduard Niepiersky (eds.), *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon Der Provinzen Livland, Esthland und Kurlad*, t. 4, Mitau: Johann Steffenhagen und Sohn, 1832, p. 584.

⁴¹ Narbutas, *op. cit.*, p. 165 ir p. 167.

⁴² Plg. įdomų sveikinimų jam rinkinį: *Carmina Gratulatoria, ornatisimo iuveni, Dn. Christophoro Cnoglero Austriaco, cui [...] in inclyta VVitebergensium Academia III Cal. April. Anno Christi M.D. XCVI, Summus Philosophicae Dignitatis gradus decernebatur. [...] Ab amicis et fautoribus nuncupata*, Witebergae: Typis Welacianis, 1596.

⁴³ Plačiau apie šį asmenį ir jo ryšius su Vilniaus akademija žr. Tomas Veteikis, „Graikiško *Odaron'o* [...] autorystės problema“, p. 91–98.

⁴⁴ Žr. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos egzempliorių su šifru L-17/44/197478.

⁴⁵ Pagreičiui su trumpesne lotyniška antrašte vartojame šį lietuvišką pavadinimą, pasiūlytą Mintauto Čiurinsko (žr. Mintautas Čiurinskas, „Vilnius kaip kolektyvinis veikėjas kai kuriuose XVII a. pirmosios pusės naratyviniuose šaltiniuose“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, t. 30, p. 66–67, n. 16).

⁴⁶ Dėl dviejų kūrinų – prozinio ir poetinio – su panašia pavadinimo pradžia (*Pompa Casimiriana*) plg. Adam Benedykt Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny Literatury i Nauk w*

randamas tik vienas – prozinis panegirinis tekstas (su poezijos citatomis), turįs Kvirino Knoglerio autorystės indikaciją antraštėje, įtrauktas į bendrą 1604 m. Vilniaus akademijos spaustuvės leidinį *Theatrum S. Casimiri*⁴⁷. Bet yra ne viena bibliografinė žinutė apie panašaus pavadinimo poemą, išleista Braneve⁴⁸ ir / arba Vilniuje⁴⁹, kuri, deja, niekam nežinoma, neparemta jokia nuoroda į išlikusį egzempliorių. Vis dėlto žinutė apie poemą yra išlikusi, jos autoriumi laikomas Bojeris, nors ji išėjo arba anonimiškai, arba pasirašyta kito žmogaus vardu – to paties minėto Kvirino Knoglerio arba kažkokio Engslerio, Engslerio, Enogleko (Enoglecus) ir pan. Kai kurios šio slapyvardžio rašybos formos sudaro įspūdį, kad tai galėtų būti tiesiog pavardės formos „Knogler“ ar „Cnoglerus“ klaidinga interpretacija⁵⁰. Tačiau vardo „Emilian“, „Aemilianus“ paminėjimas lieka įdomi mįslė.

Polsce od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie, t. 3, d. 2, Wilno: Józef Zawadzki, 1857, p. 445, nr. 8522 ir 8523. Tiesa, niekas iš bibliografų nekalba apie abiejų priklausymą Bojerio plunksnai.

⁴⁷ Plačiau apie leidinį ir jo autorystę žr. Tomas Veteikis, *op. cit.*, p. 91–95.

⁴⁸ Tai Sotvello versija, kurią *inter alios* kartoja Samuelis Joachimas Hoppe'ė („Samuelis Joachimi Hoppii Soltquella-Marchici De scriptoribus historiae Polonicae Schediasma literarium [...]“, in: *Ioannis Długossi seu Longini canonici quondam Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII [...]*, Lipsiae: Sumptibus Ioannis Ludovici Gleditschii et Mauritii Georgii Weidmanni, 1711, § XLVIII, col. 127), taip pat Andersas Antonas von Stiernmanas (*Bibliotheca Suio-gothica, in qua [...] reges, heroes, magnates, atque viri ab antiquissimis retro temporibus [...] enumerantur [...]*, Holmiae: apud Johann[em] Nicolaum Lossium; Typis Historiogr. Hartw. Gercke, 1731, p. 294) ir Adamas Benedyktas Jocheris (*Obraz bibliograficzno-historyczny Literatury i Nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, t. 3, d. 2, Wilno: Józef Zawadzki, 1857, p. 445, nr. 8523).

⁴⁹ Štai vilnišką egzempliorių pamini Józefas Andrzejus Załuski su pastaba „raritatis stupendae“ (*Conspectus Novae Collectionis Legum Ecclesiasticarum Poloniae [...] tum et aliae Collectionis Scriptorum Ecclesiasticorum Poloniae [...], quarum impressionem [...] proponit Orbi Litterario earum Collector Iosephus Andreas Comes in Załuskie Załuski [...]*, Varsaviae: in Typogra[phia] Regia et Reipublicae Collegii Vars[aviensis] Scholar[um] Piarum, 1744, p. 63 nr. 531). Załuski liudijimu remiasi Józefas Brownas (*Biblioteka pisarzyw assystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego powiększona dwoma dodatkami [...]*, Poznań: w komisie i czcionkami Ludwika Merzbacha, 1862, p. 129). Du poemos leidimus skirtingose vietose (Braneve ir Vilniuje) pamini Halina Keferstein („Pisarze związani z Braniewem na przełomie XVI-XVII wieku“, in: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1980, Nr. 4, p. 515).

⁵⁰ Problema su nuorodomis į bibliografų diskusijas jau ne kartą aptarta, plg. Benediktas Kazlauskas, *op. cit.*, p. 7–8.

Nors turime nemažai bibliografinių nuorodų į Bojerio kūrinis ir religinių pamokslų pobūdžio raštus⁵¹, bet atidesnė šių duomenų peržiūra rodo, kad praktiškai visi bibliografiniai leidiniai kartoja nedidelį kiekį jo kūrinių – dažniausiai dvi ar tris jį išgarsinusias publikacijas lotynų kalba, kai kada dar užuominas į jo išsilavinimą, kelių kalbų (tarp jų estų kalbos) mokėjimą. Bibliografiškai patvirtintų šio autoriaus graikiškų kūrinių nėra, tačiau yra ir požymių, ir spėjimų, kad tokia kūryba jam buvo nesvetima. Aiškus žavėjimosi šia kalba ženklas – graikiški žodžiai ir morfologiniai grecizmai *Karolomachijoje*⁵² bei po Bojerio mirties publikuotoje lotyniškoje *Odėje svarbiausiems šventiesiems, Švedijos ir Gotlando globėjams*⁵³. Spėjamieji graikiški tekstai, kuriuos Bojeris galėjo parašyti ar prisidėti juos kuriant, susiję su XVII a. pradžios leidiniais, publikuotais Vilniuje, taigi sietini su jo gyvenimo etapu, kai jis mokėsi ir dėstė Vilniaus jėzuitų akademijoje: tai – anoniminė odė „*Odarion*“, apie kurios autorystės versijas pirmieji argumentai buvo išdėstyti prieš keliolika metų⁵⁴, ir epigrama Mikalojui Kristupui Chaleckiui su spėjama autoriaus graikiška anagrama, apie kurias prabilta visiškai neseniai⁵⁵. Apie sapfinėmis strofomis išspausdintos odės šv. Kazimiero garbei autorių šiuo metu naujienų nėra: pretendantai yra tie patys Vilniaus akademijos aplinkos žmonės – Grigalius

⁵¹ Išlikęs Bojeriui priskiriamas rankraštinis rinkinys, kur yra jėzuitams skirta lotyniška malda (*Oratio*) su vertimais į kitas kalbas – graikų, švedų, estų, lenkų, vokiečių ir italų. Rankraštis Upsalos universiteto bibliotekoje surastas ir pirmą kartą aptartas publikacijoje XX a. viduryje: Haralds Biezais, Andrus Saareste, „Tuntematon vironkielinen 1500-luvun teksti“, in: *Virittäjä*, 1954, t. 58, Nr. 1, p. 47–61. Bojerio tekstai estų kalba aptarti ir publikuoti: Epp Ehasalu [et al.], *Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik*, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997, p. 41–42, 89–92.

⁵² Šios įdomios temos kol kas nenagrinėsime ir atidėsime galbūt kitam straipsniui.

⁵³ Lotyniškas jos pavadinimas: *Ode ad Principes Divos Sveciae Gothiaeque Tutelares*. Jos sporadiškus grecizmus savo komentaruose yra įvardijęs naujas odės publikuotojas Andersas Piltzas (*op. cit.*, ypač p. 132–138).

⁵⁴ Dėl graikiškos giesmelės, sukurtos šv. Kazimiero kanonizacijos iškilimams, autorystės žr. Tomas Veteikis, „Graikiško *Odarion*’o [...] autorystės problema“.

⁵⁵ Dėl epigramos ir anagramos autorystės žr. Tomas Veteikis, „Mikalojaus Kristupo Chaleckio *Alegorijos* – pamaldžių troškimų puokštė XVII a. Lietuvos inteligentams“, in: *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos: Alegorijos (1618) ir Dvinaris (1642)*, sudarė Jolita Liškevičienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020, p. 230. Taip pat žr. *ibid.*, p. 163, kur publikuoti minėti graikiški tekstai su komentarais išnašose nr. 44 ir 45.

Sventickis (įvardytas 1991 m. antologijoje⁵⁶), Kvirinas Knogleris (save vadinęs φιλέλλην), Jonas Krajkowski (kitos tais pačiais metais išspausdintos graikiškos odės šv. Kazimierui „Odarion“ autorius) ir Laurynas Bojeris (kaip retorikos dėstytojas, turėjęs pareigą „koordinuoti“ studentų eiliuotą kūrybą⁵⁷).

Nauju žvilgsniu vertinti Bojerio grecistiką skatina naujaisi pastebėjimai dėl Chaleckio meditacinę literatūrą pristatančios smulkiosios poezijos senąja graikų kalba⁵⁸ – dėl epigramos ir autoriaus anagramos teksto, konteksto, galimų įtakų.

1618 m. Vilniaus Leono Mamoničiaus spaustuvėje išėjo Chaleckio *Alegorijos* – du 24 embleminių kompozicijų rinkinėliai lotynų ir lenkų kalbomis, kuriuose mišriu principu durstant grafinius, retorinius ir semantinius elementus išreikštos pamaldžios mintys apie Dievą, suvestos į 24 alegorines sąvokas ar temas, tokias kaip „Dieviška aistra“, „Dvasinis išsilaisvinimas“, „Dievo rūpėtis“, „Vienuma“ ir kt. Lotyniškojo leidimo pratarmėje itin detalai nusakomos alegorijos reikšmės, čia matyti graikiškosios erudicijos ženklai (pavieniai graikiški terminai, lotyniški ir graikiški alegorinių sąvokų pavadinimai)⁵⁹. Matyt, neatsitiktinai ir „slenkstinių“ eilėraščių⁶⁰ seriją užbaigia graikiška kompozicija – epigrama „Knygai“ („Εἰς τὸ βιβλίον“) ir ją papildantis šifruotas autoriaus prisistatymas po lotyniška antrašte „Anagram[ma] aut[oris]“:

⁵⁶ *Corpusculum poesis Polono-Graecae saeculorum XVI–XVII (1531–1648)*, Wrocław–Warszawa–Kraków: ZNiO, Wydawnictwo PAN, 1991, p. 7, 167, 169; plg. Tomas Veteikis, Gościwit Malinowski, Bartosz Awianowicz, „Poland and Lithuania“ in: *The Hellenizing Muse: A European Anthology of Poetry in Ancient Greek from the Renaissance to the Present*, ed. by Filippomaria Pontani and Stefan Weise, (*Trends in Classics – Pathways of Reception*, t. 6), Berlin: de Gruyter, 2021, p. 631.

⁵⁷ Poetikos (humanistinės) klasės profesoriaus taisyklės (*Regulae Professoris Humanitatis*, ypač 9 ir 10 regulos) iš jėzuitų *Ratio studiorum* (Roma, 1599) jau numatė studentų tarpusavio varžytuves (*concertatio*), kurios lavino jų stilių ir poetikos principų taikymą, skatino eilėraščių kūrimą ir jų pateikimą įvairioms šventinėms progoms. Dar daugiau šių priemonių numatoma retorikos klasėje, o gabiesiems jėzuitų studentams buvo leidžiama su mokytojo pritarimu publikuoti savo kūrybą „in loco quopiam idoneo“ (*Regulae Professoris Rhetoricae*, 20).

⁵⁸ Aukščiau paminėtoje publikacijoje Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos, p. 163, 230.

⁵⁹ Daugiau apie tai žr. Tomas Veteikis, „Mikalojaus Kristupo Chaleckio *Alegorijos*“, ypač p. 232–234.

⁶⁰ Apie „slenkstinę“ poeziją (lot. *carmina liminaria*, angl. *liminary / liminal poetry, threshold poetry*, pranc. *poésies lumineaires* ir pan.), pristatančią įvairias knygas, žr. Harm-Jan van Dam, „Poems on the Threshold: Neo-Latin *carmina liminaria*“, in: Astrid Steiner-Weber [et al.], *Acta Conventus Neo-Latini Monasteriensis. Proceedings of the Fifteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Münster 2012)*, Leiden–Boston: Brill, 2015, p. 50–81.

Spėjamas dvižodės anagramos užšifruotas autorius – Laurynas Bojeris, graikiškai raides sudėstant taip: ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ ΒΩΙΗΡΟΣ. Ar tai – vienintelis galimas raidžių perstatymo į prasmingą vardo ir pavardės formų derinį variantas, sunku pasakyti, tačiau jei laikomasi prielaidos, jog vardo ir pavardės pirmosios raidės sutampa su šios frazės atskirų žodžių pirmosiomis raidėmis (žinoma, tai nebūtina sąlyga), tada labai susiaurėja pirmojo asmenvardžio variantų kiekis. Pastarojo beiėškant, svarbia tampa prielaida, kad tai galėjo būti nebūtinai autentiškas graikiškos kilmės žodis (pvz., *Λαέρτης*, *Λάϊος*, *Λεόντιος*, *Λεωβάτης* etc.), bet ir helenizuota lotynų, hebrajų ar dar kitos kalbos kilmės vardo lytis (plg. *Λούκιος* = *Lucius*, *Λαβιηνός* = *Labienus*, arba *Λῶτ(ος)*, *Λουκᾶς* ir pan.). Spėjimo būdu pasirinkus populiarią XVI–XVII a. lotynišką vardą *Laurentius* ir jo graikišką versiją, liudijamą Antikos ir Bizantijos onomastikoje, ir radus anagramoje visas jį atitinkančias raides, pavardės formai liko labai nedaug raidžių. Šios lengvai susidėsto į žymaus LDK ir Lenkijos jėzuitų kolegijų pedagogo pavardės vardo formą, primenančią lotynišką variantą *Boierus*.

Kad šitoks spėjimas arti tiesos, rodo faktas, jog dar iki Chaleckio *Alegorijų* pasirodymo buvo jau išspausdinta viena lotyniška anagrama apie Lauryno Bojerio vardą: ją randame Bartolomėjaus Bilovijaus (1573–1615) sudarytame anagramų rinkinyje⁶². Štai kaip ji atrodo (anagrama paryškinta mūsų) su ją lydinčia epigrama:

Laurentius Bojerus

Laurus urbis eniteo.

Laurus ut auricomis pulcerrima floret in hortis,

Cultorique refert, frugis aroma suo:

Nobilis eniteo Laurus sic illius urbis,

Qua doceo studiis dedita corda bonis

⁶¹ Apytikris vertimas: „šloviniu lyra [būdamas] mirtingas“. Žr. Tomas Veteikis, „Mikalojaus Kristupo Chaleckio *Alegorijos*“, p. 230.

⁶² [Barptolemaeus Bilovius], *Barptolemaei Bilovii Stendalii [...] Anagrammatismorum plejades VII libris distinctae, illustres aliquot Germaniae heroes ac viros nobiles, theologos, jurisconsultos, medicos, poetas, philosophos, philomusos et amicos repraesentantes [...]*, Erfurti: Prelo Nicolai Schmuckii, sumptibus Auctoris, 1614, l. 79_v (pagal alternatyvų lapų ženklimą l. [K7_v]).

(Laurencijus Bojeris

It miesto lauras nušvintu.

Kaip auksalapiuose soduose lauras žydi gražiausiai,
ir kaip augintojui jis vaisių atmoka kvapu,
taip nušvintu it ano kilmingojo miesto aš lauras,
mokslams tauriems kuriame lavinu širdis imlias.)

Pagal Bilovijaus anagramų leidimo metus (1614) šią kompoziciją galima sieti su Bojerio gyvenimo faktais: arba su panašaus laiko veiklomis, kai nuo 1613 m. jis užėmė atsakingas Vilniaus jėzuitų noviciato magistro padėjėjo (*socius*) pareigas, t. y. prižiūrėjo jaunųjų jėzuitų drausmę ir koordinavo jų kasdienes užsiėmimus, o nuo 1614 m. tapo Vilniaus popiežiškosios seminarijos viršininku (prefektu)⁶³, arba su šiek tiek ankstesniais darbais, kai galbūt labiau „žibėjo“ kaip „to miesto Lauras“ (t. y. ir kaip poetas, ir kaip akademijos dėstytojas).

Tas pats Bilovijus, iš kurio rankų, manoma, Bojeris gavo laurų vainiką, yra skyręs Bojeriui eiles savo epigramų rinkinyje *Epigrammatum libellus XXXIX*, Elbing, 1609, l. A4_r⁶⁴.

Lotyniškoji anagrama sustiprina graikiškosios anagramos iššifravimo hipotezę, nes ir joje pirmoji vardo raidė sutampa su naujo teksto pirmąja raide, o balsės *e* ir *ō* (atliepiančios graikiškos versijos balsės *ε* ir *ω*) pasitelkiamos pirmojo asmens veiksmažodžio formai ((plg. enit-e-o ir λυραίν-έ-ω)).

Graikiškosios anagramos frazės prasmė užduoda nemažą mįslę, nes pirmojo žodžio (*λυραίνέω*) nėra jokiuose graikų tekstuose ir žodynuose. Šis dūrinys primena kitus tokio tipo pavyzdžius (*ἀγορ-αυλέω*, *μυρ-αλοιφέω*, *χειρ-ουργέω*, *κληρ-ουχέω* ir pan.), kurio pirmasis dėmuo – daiktavardis (šiuo atveju *λύρα*), prieš galūnę turintis priebalsę *ρ*, o antrasis – balse prasidedantis veiksmažodis (plg. *αἰνέω* – „pasakoju“, „giriu“, „pritariu“). Daiktavardžio *λύρα* šaknis antikinėje literatūroje, kad ir nedažnai, buvo naudojama sudurtiniuose žodžiuose (plg. *λυραοιδός*, *λυροεργός*, *λυρωδία*), taigi šie pavyzdžiai galėjo kiek nors prisidėti prie Bojerio kūrybinio įkvėpimo. Tam inspiruoti galėjo ir

⁶³ Plg. Jerzy Eugeniusz Kochanowicz, *op. cit.*, p. 33.

⁶⁴ Apie tai žr. John L. Flood, *Poets Laureate in the Holy Roman Empire. A Bio-bibliographical Handbook*, t. 1, Berlin–N.Y.: Walter de Gruyter, 2006, p. 210. Rengiant straipsnį šio šaltinio nepavyko rasti.

krikščionių autorių vartotas *λυρωδέω*, šalia antikinių *τραγωδέω*, *κιθαρωδέω* (plg. Plat. *Grg.* 502a) ar vėlesnių *ψαλμωδέω*, *αὐλωδέω* (Sch. *Ar. Nub.* 971), reiškusių dainavimą pasitelkus papildomas priemones.

Antrasis anagramos dėmuo, *βροτήσιος* („mirtingas“), – gana retas, vos kelių Antikos poetų (Hesiodo, Pindaro, Euripido) vartotas būdvardis, tokių žodžių kaip *θνητός* ar *βρότειος* sinonimas. Vyriškosios giminės forma (*βροτήσιος*) gali būti aliuzija į Pindaro 5-osios „Pitinės odės“ pradžioje (*Pyth.* 5.3) skambančią frazę *βροτήσιος ἀνήρ*, kuria reiškiami poeto lyrinio subjekto sentimentai jo šlovinamam lenktynių nugalėtojui kaip mirtingajam, gaunančiam iš likimo su tyromis dorybėmis sumaišytą turtą (taigi sąžiningai uždirbtą turtą), kuris lyginamas su daug draugų pritraukiančiu bendražygiu (*πολύφιλον ἐπέταν*) (*Pyth.* 5.4). Vis dėlto mažai tikėtina, kad tik adresato kaip žemiškų turtų laimėjojo išaukštinimo aspektu ribojasi ši aliuzija, ypač turint galvoje gilaus pamaldumo kontekstą ir daugiareikšmiškumo spektrą, kuriuo spinduliuoja visa Chaleckio alegorinių meditacijų knyga⁶⁵, glaudžianti ir šią anagramą. Jau veikiau čia galima įžvelgti paties poeto prisipažinimą dėl savo žemiško būvio ir žemiško veiksmo (materialiu instrumentu – lyra – kuriamo pagyrimo).

Galbūt atskiri anagramos dėmenys ir visa frazė sukurti ne tik tam, kad poeto vardas skleistų prasmingą žinutę, tačiau ir siekiant pateikti žaismingą intertekstinę aliuziją? Dėl šio klausimo pateiksime vieną kitą pastebėjimą.

Vienas iš galimų antikinių poetinių pavyzdžių, kur sudedamas veiksmazodis *-έω* ir žodis, reiškiantis mirtingumą (žr. žemiau citatoje paryškintą frazę *αἰνέω βροτόν*), yra 260-oji epigrama iš *Graikų antologijos* (*Anthologia Graeca*) 6-os knygos, parašyta kažkokio Tulijaus Gemino⁶⁶ apie įžymiąją IV a. pr. Kr. Atėnuose gyvenusią heterą ir pozuotoją Mnesaretę iš Bojotijos Tespijų miesto, vadintą Frine („Rupūže“), ir jos dovaną savo miestui – Praksitelio sukurtą marmurinę sparnuoto Eroto skulptūrą⁶⁷:

⁶⁵ [Nicolaus Christophorus Chalecki], *Allegoriae, sive Synthemata per quae amor creatus cum amato supernaturali Symbolizant, et in unum velut aquae duae confluunt, ex Musaeo Nicolai Christophori Chaletzki de Chaletz [...]*, Vilnae: ex Typographeo Leonis Mamonicz, 1618.

⁶⁶ Nėra aišku, ar tai buvo kažkoks mažai žinomas poetas, ar vis dėlto gana žymus imperatorių Klaudijaus ir Nerono laikų politikas, nuo 50 m. valdęs Balkanų regione buvusią Mezijos (Moesia) provinciją ir vėliau persekiojęs Nerono nemalonėn patekusį senatorių Vejentoną (plg. Tac. *Ann.* 14.50).

⁶⁷ Apie šios skulptūros tradiciją pasakoja Romos imperijos laikų rašytojai, pvz., Pausanijas (1.20.1-2 ir 9.27.3-5), Atėnajas (13.59-60), Plinijus, Strabonas (9.2.25; tiesa, čia skulptūros dedikuotoja vadinama ne Frinė, o kita hetera – Glikera).

Φρόνη τὸν περὸντα, τὸν εὐτέχνητον, Ἔρωτα
μισθὸν ὑπὲρ τεχνῶν ἄνθετο Θεσπιέσιν.
Κύπριδος ἡ τέχνη ζηλούμενον, οὐκ ἐπιμεμφές
δῶρον· ἐς ἀμφοτέρους δ' ἔπρεπε μισθὸς Ἔρωτος.
δοιῆς ἐκ τέχνης αἰνέω βροτόν, ὅς γε καὶ ἄλλοις
δοὺς θεὸν ἐν σπλάγχνοις εἶχε τελειότερον.

(Friné meistryste didžia padirbintą sparnuotą Erotą
Tespijų skyrė žmonėms – atlygį savo menų.
Menas Kipridės yra trokštama dovana, be smerkimo:
atlygiui juk puikus tiko Erotas abiem.
Dėl meistrystės dvejų giriu aš mirtingą, kitiems kurs
davęs dievą, širdy džiaugėsi pats šaunesniu.)

Lyginant su aukščiau aptarta anagramos fraze, šioje epigramoje labiau akcentuojamas mirtingasis kaip pagyrimo objektas (αἰνέω βροτόν – „giriu mirtingą“), o ne kaip pagyrimo subjektas (λυραίνέω βροτήσιος – „lyra giriu mirtingas (būdamas)“). Tad panašumas gali būti ir tik atsitiktinis. Tačiau pastebėtina, kad šioje epigramoje subtiliai reflektuojamos dvigubos tapatybės užuominos. Dvejopos tapatybės Friné, kaip patraukli hetera ir mažiau patrauklus gyvūnas (rupūžė); Friné dovanoja savo gimtajam miestui dvejopos tapatybės Erotą (įžymiąją Praksitelio skulptūrą) kaip meilės dievaitį, heteros žavėjimo galios ir „priemonių“, „meistrystės“ (τεχνῶν) inspiratorių, ir jo skulptūrą kaip mokestį (atsidėkojimo dovaną), kuris, beje, taip pat dvejopas, nes tinkamas, reikalingas abiem (ἐς ἀμφοτέρους) – ir Frinei, ir Erotą garbinančiam miestui. Epigramos pabaigoje daromas apibendrinimas apie dvejopus menus, meistrystes (matyt, meilės ir skulptūros), kuriuos išmano mirtingas kūrėjas (Eroto skulptūrą sukūręs dailininkas, t. y. Praksitelis), taip pat galų gale suvokiamas kaip dvilypė būtybė, turinti ir mirtingą, ir dievišką pradą.

Tokiame dvigubų tapatybių kontekste nesunku įkomponuoti ir mūsų poeto anagramos žodžius („lyra giriu mirtingas (būdamas)“) kaip panašaus pobūdžio žaismingą vilionę – kvietimą skaitytojui išvelgti poeto dvejopą tapatybę: viena vertus, jis yra mirtingasis, kita vertus, jis yra apdainuoja kažką kitą (Chaleckį), o pastarasis (taip pat talentingas menininkas), kaip Tulijaus Gemino epigramos „mirtingasis“ (Praksitelis), galbūt nešioja savyje „tobulesnį dievą“.

Šiek tiek kitaip galima vertinti dar vieną įdomų kūrinėlį iš *Graikų antologijos* (ši syki jį priedo – *Anthologiae Graecae Appendix*) – jambiniais trimetrais sukomponuotą ketureilį, turintį mus dominantį epitetą (*βροτήσιος*) ir pirmojo asmens formas (*πέφυκα, λαμβάνω*):

Μέλος πέφυκα σώματος βροτησίου.
μονοσύλλαβον, βαρὺν τὸν τόνον φέρον.
Τοῦ γοῦν κατ' ἀρχὴν γράμματος κρατουμένου,
κλήσιν ποταμοῦ λαμβάνω παραυτίκα.

(Iš prigimties mirtingo kūno aš narys.

Tas – vienskiemenis, sunkia gaida („graviu“) jis nešinas.

Išties, kai nuo pradžios patraukiama raidė,

tuomet tuoj pat aš upės vardą gaunu sau.)⁶⁸

Čia mūsų aptariamą anagramą primena ne tik mirtingumo (mirtingo kūno, σώματος βροτησίου) paminėjimas, bet ir dar du dalykai: 1) žodis *μέλος*, kuris gali išreikšti ne tik žmogaus organizmo dalį, bet ir sudaryti įspūdį apie muzikos elementą (vadinas, turi sąsauką su naujadaru *λυραινέω*); 2) pats autodiegetinis (savęs apibūdinimo pirmuoju asmeniu) principas, kai skaitytojas iš užuominų turi atspėti apibūdinamojo tapatybę: abiem atvejais – ir Lauryno Bojerio vardą slepiančioje anagramoje, ir ką tik pacituotoje mįslėje apie ranką (gr. *χείρ*) – dėstomas šifruotas tekstas, ir skaitytojas įtraukiamas į žaidimą.

⁶⁸ Antroje eilutėje nusakomas graikiško žodžio *χείρ* („ranka“) fonologinis ir akcentologinis apibūdinimas. Įdomu tai, kad žodžio kirtis / tonas (kuriam versti eilutėje parinkome žodį „gaida“) nusakomas kaip „sunkus“, ir tai atliepia krintančio, žemo tono, perteikiamo gravio ženklų pagal bizantiškąją kirčio žymėjimo sistemą, nusakymą. Priimant mūsų laikų konvencinę notaciją, šitaip apibūdintas žodis turėtų būti rašomas taip: *χέιρ*. Tačiau cituodami patį žodį, ištrauktą iš konteksto, dažniausiai jį pateikiame su akūto ženklų (*χέιρ*). Tikėtina, kad eilėraščio autorius išvis nesidomėjo šio žodžio grafine notacija, o nusakė tik jam būdingą ištarimo ypatybę – tarimą žemu, besileidžiančiu tonu. Daugiau apie graikų kalbos kirčių ženklus ir sąsajas su tonais žr.: Mindaugas Strockis, „Graikų ir lotynų kirčiavimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui“, in: *Baltistica*, 2004, Nr. 2/XXXIX, p. 289–307. Paskutinėje eilutėje pateikiama antra mįslės užuomina: iš žodžio, kuris koduojamas mįslėje, atėmus pirmąją raidę, gaunamas retos, tik gramatikose minimos upės pavadinimas: Eῖρ (*Grammatici Graeci*, ed. A. Lentz, Leipzig: Teubner, 1870; repr. Hildesheim: Olms, 1965, d. 3, t. 2, p. 431, eil. 15–16; p. 599, eil. 11–13; p. 748, eil. 4–6).

Negalime atmesti prielaidos, kad pirmasis anagramos žodis *λυραινέω* dar gali turėti kitokį išaiškinimą, pavyzdžiui, jei būtų įtartas korektūros klaidos faktas. Tačiau akivaizdu, kad tokiu atveju grįžtume į vardų paieškos pradžia: iširtų vardas *Λαυρέντιος*, taip pat nepadidėtų frazės aiškumas ir relevantiškumas dėl itin retų formų pavartojimo ir atsirastų netikėtas poeto arogancijos atspalvis. Antai išvelgiant hipotetinį (bet niekur nepaliudytą) futūrą *ληραινέω* iš *ληραίνω* („esu kvailas, kvailioju“)⁶⁹ arba analogišką formą iš *λιραίνω* („esu įžūlus, nesigėdiju“)⁷⁰, anagramos vertimas skambėtų maždaug taip: „kvailiosiu / nesigėdysiu mirtingas būdamas“.

Anagramoje užkoduotas poeto vardas yra prieš anagramą einančio graikiško eilėraščio, šešiaeilės epigramos „Knygai“ („Εἰς τὸ βιβλίον“), autoriaus vardas. Štai ta epigrama, pirmą kartą jau skelbta Chaleckio *Alegorijų* publikacijoje⁷¹:

Βάσκ' ἴθι Βίβλε, θεοφραδέος μέγα δείγμα Δυνάστου,
 Εὐχαρι Χριστοφόρου χρηστογράφου τέκος,
 Παγκαλοκάγαθία λιθοκάρδια στέρνα χάλασσον,
 Ὡσον ὑπερφιλέειν ἀντιποθεῖν τε Θεοῦ⁷²,
 Βυσσόφρονός τε Χαλετσκιάδου κλέος ἔγγλυφον ἄσον,
 Γλύμμασι τερψιόποις, σκέμμασι θελξινόοις.

(Knyga, keliauki, svarbi apraiška pranašingo Valdovo,

Kūdiki tu žavus Kristupo, raštais puikaus.

Visokeriopa dorove tirpdyk krūtines akmenširdžių,

Dievą be galo mylėt skatink, ir Jį – atsiliept.

Ir raižiniuotą dainuok giliaminčio Chaleckio tu šlovę

Akiai džiugiais raižiniais, kerinčiais sielą vaizdais.)⁷³

⁶⁹ Plg. Hsch.: <ληραίνειν>· παραφρονεῖν, φλυαρεῖν

⁷⁰ Plg. Hsch.: <λιραίνειν>· ἀναιδεύεται

⁷¹ [Mikalojus Kristupas Chaleckis], „Alegorijos, arba Sutartiniai ženklai, per kuriuos Sukurtoji Meilė su pamilta antgamtiškąja simboliškai suartėja ir į vieną tartum dvi vandens versmės suteka. Iš Muziejaus Mikalojaus Kristupo Chaleckio iš Chalčo, Lietuvos Kunigaikštystės Didžiojo Ginklininko, Valkininkų, Lieponių ir kt. Seniūno“, in: *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos [...]*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020, p. 163.

⁷² Tikriausiai turėtų būti Θεόν.

⁷³ Vertimas iš: Tomas Veteikis, „Mikalojaus Kristupo Chaleckio *Alegorijos* – pamaldžių troškimų puokštė XVII a. Lietuvos inteligentams“, p. 230.

Epigramoje mažiau paslapties, intrigos nei ką tik aptartoje anagramoje. Čia išaukštinama naujai išleidžiama knyga – Chaleckio *Alegorijos*, piešiamas jos kaip Viešpaties (Valdovo, gr. Δυνάστης) malonės apraiškos ir kaip personifikuoto į pasaulį paleidžiamo kūdikio (τέκος) vaizdas, pabrėžiama knygos dorovinė ir religinė misija, jos vizualinis pobūdis (Chaleckio knyga ir žodžiais, ir graviūromis perteikia paveikslus, skirtus apmąstyti biblinėmis aliuzijomis ir alegorine kalba kalbančius slėpinius apie dvasinę tikrovę), parodoma didelė knygos galia – ir paveikti užkietėjusias netikinčiųjų širdis, ir atsidėkoti auto-riui – per vaizdus jį patį pašlovinti.

Eilėraštis demonstruoja daugeriopą eiliuotojo erudiciją. Matome, kad jis taikliai naudojasi epinėmis frazėmis (pvz., šešiskart *Iliadoje* ir sykių Apolonijo Rodiečio *Argonautikoje* nuskambėjusiu paraginimu βάσκ' ἴθι), retais, kruopščiai parinktais epitetais (θεοφραδέος, εὐχαρις, βυσσόφρων, ἔγγλυφος, θελξίνοος) ir virtine savo paties sukurtų ar iš neklasikinių autorių pasiskolintų sudurtinių žodžių (χρηστογράφιο, παγκαλοκάγαθία, Χαλετσειάδου, τερψιόποις). Čia taip pat matyti klasikinėms epigramoms būdingi stilistiniai bruožai: mišri epy, dramų ir prozos leksika, žaismingas tikrinių vardų įkomponavimas, aliteracijos (pvz. δείγμα Δυνάστου, Χριστοφόρου χρηστογράφιο su „atgarsiais“ kitose eilutėse χάλασσον [...] Χαλετσειάδου), rimo elementai (γλύμμασι τερψιόποις, σκέμμασι θελξίνοις) ir pan. Epigramoje matyti ir subtilūs vaizdų žaismai, ke-lių tikrovės dimensių jungtis per metaforas, alegorijas, analogijas, metonimijas: knygai suteikiamos antropomorfinės būtybės ir antžmogiškos galios, ji gretinama su autoriumi kaip su valdovu ir tėvu, gretinama ir su Dievu bei su raštingų žmonių visuomene kaip tarpininkė. Taikliai ir glaustai įvardyta ir pagrindinio šios knygos „kaltininko“ – Chaleckio – darbu, už kuriuos jis vertas šlovės, esmė: jo meditacijos, vaizdingos vidinės įžvalgos (σκέμματα) daro poveikį sielai, ją apžavi (todėl yra „protą džiuginančios“, θελξίνοα), o knyga visa tai įkūnija „akiai džiugiais raiziniai“ (γλύμμασι τερψιόποις), t. y. Chaleckio knygą puošiančiais kiekvieną alegorinę temą iliustruojančiais abstrakčiais piešinėliais. Dėl išskirtinio retoriškumo, stiliaus puošmenų gausos, dėl *sacrum* ir *profanum* (*humanum* ir *divinum*) sferų jungties kūrinėlis gretintinas su kitais Baroko epochos estetikos perlais – metafizinėmis Sarbievijaus epigramomis⁷⁴.

⁷⁴ Apie Sarbievijaus epigramų stilių žr. Eugenija Ulčinaite, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, p. 284.

Šis Lauryno Bojerio eilėraštis, galima sakyti, įveda savo autorių į Naujųjų laikų „helenofoninių Mūzų“ ratelį, papildo mūsų supratimą apie negausų graikiškosios LDK ir Lenkijos poezijos entuziastų būrį. Toks atradimas skatina dar nuodugniau tirti šio poeto palikimą bei su juo susijusius dokumentus, stiprinti įžvalgas ir pastebėjimus dėl kitų panašaus laikotarpio tekstų autorystės, ypač dėl jau ne viename straipsnyje minėtų eilėraščių, susijusių su šv. Kazimiero kanonizacija. Turėdami prieš akis prasminėmis aliuzijomis ir leksiniais eksperimentais prisodrintą tekstą, norėtume sužinoti ir apie šį poetą įkvėpusius poetinius pavyzdžius, ir apie paties poeto įtaką ar ryšius su kitais graikistais. Antai keltume jau klausimą ir apie tai, kodėl Chaleckio *Alegorijų* dedikacinis (ar „slenkstinis“) eilėraštis vartoja tokį pat retą sudurtinį daiktavardį iš keturių dėmenų, *παγκυκαλοκαγαθία*, koks suskamba ir dvejamis metais anksčiau (1616) Petro Blastaus Kmitos spaustuvės (tuo metu veikusios) Liubčioje⁷⁵ publikuotame leidinyje *Palinodinis*⁷⁶ *Mūzos žaismas prie Ušos*⁷⁷, skirtame pagerbti po kelionių į tėvynę grįžusius jaunuosius Olykos-Nesvyžiaus linijos Radvilas – Žygimantą Karolį (1591–1642) ir Aleksandrą Liudviką (1594–1654)⁷⁸: šiuo žodžiu pradedama vienintelė leidinio graikiška epigrama⁷⁹. Viso eilių rinkinio autoriumi antraštėje įrašytas Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos retorikos klasės studentas Baltazaras Kristupas Zaleskis, būsimas Jėzaus Draugijos narys, teologas ir Nesvyžiaus kolegijos rektorius. Ar šis studentas pakurstė Lauryną Bojerį (dėsčiusį retoriką 1615–1616 m. būtent Nesvyžiuje) naudoti jo eilėraščio epitetą naujam tekstui? Ar vis dėlto būta sudėtingesnio santykio tarp studentų ir jų jėzuitų mokytojų, kai arba abipusiu sutarimu dalytasi autoryst-

⁷⁵ Plg. Jakub Niedźwiedz, *Kultura literacka Wilna (1323–1655): Retoryczna organizacja miasta*, (*Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 20), Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012, p. 195, 198.

⁷⁶ T. y. susijęs su keliavimu atgal (namo), grįžimu į savo kelią arba su to paties kelio, metodo, skaičių kombinacijos kartojimu. Beje, žodžio *παλινοδικός* (*πάλιν* + *ὁδός*) vertėtų nepainioti su panašiai skambančiu ir kitą reikšmę turinčiu žodžiu *παλινοφδικός* (*πάλιν* + *φδής*), šio kūrinio kontekstui mažiau tinkančiu.

⁷⁷ Uša (Usa) – upė Baltarusijoje, Nemuno intakas ir viena iš Nemuną formuojančių upių, prasidedanti prie Nesvyžiaus.

⁷⁸ [Balthasar Christophorus Zaleski], *Παλινοδικός Musae Lusae ad Usam, quem reducibus, orbe lustrato, ducibus Olycae et Nesvisii [...]* Balthasar Christophorus Zaleski, [Lubcz]: in Typographeo Blastiano, 1616. Remtasi skaitmenine Varšuvos Nacionalinės bibliotekos egzemplioriaus BN SD W.1.3512 kopija iš *Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona*.

⁷⁹ *Ibid.*, f. [Av].

te, arba natūraliai naudotasi sėkmingais vienas kito (dėstytojų ir studentų) atradimais, kuriant naujus tekstus? Neturint greito atsakymo, konstatuotina, kad tai problema, artinanti mus prie minėtų *Karolomachijos* autorystės bei originalumo mįslių ir prie panašių mįslių, kurias yra uždavęs Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus talentas⁸⁰. Jas spręsti padėtų dar gilesnis paralelinių įvairiakalbių tekstų tyrimas.

A P I B E N D R I N I M A S .

Laurynas Bojeris pagal jo gyvenimo ir kūrybos duomenų istoriografiją išlieka gana paslaptinga asmenybė, kai kada slėpusi savo tapatybę. Nors jėzuitų biografinėje tradicijoje įamžinta, kad „parašė daug (*scripsit multa*)“, bet iš tiesų jo vardu parašytų ir jam pagal tradiciją priskirtų konkrečių kūrinių atrasta, paskelbta ir iširta nedaug. Dalis Lauryno Bojerio palikimo – mažos formos tekstai, trumpi eilėraščiai. Prie pastarųjų pridedame kompoziciją „Εἰς τὸ βιβλίον“ („Knygai“) su ją palydinčia anagrama „Λυραίνέω Βροτήσιος“. Iš epigramos ir anagramos turinio ir stiliaus analizės, atliktos šiame straipsnyje, aiškėja išradingo ir plačiai išsilavinusio erudito braižas. Trumpa epigrama yra tarsi kolekcija retorinių priemonių ir lingvistinių eksperimentų, anagrama – lyg subtilių *Graikų antologijos* eiliuotų galvosūkių imitacija, abi kartu – poeto meilės graikybės (filheleniškumo) manifestas. Kryptingas lotyniškosios Bojerio kūrybos „(fil)heleniškumo“ tyrimas galėtų reikšmingai papildyti argumentus, susijusius su straipsnyje nagrinėta hipoteze dėl Bojerio graikiškų tekstų autorystės, bet tai tebūnie kito darbo objektas.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

[*Mathematica*], in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 2, b. 38, [141 lapas].

[Alegambe Philippus], *Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, post excusum anno M.DC. VIII catalogum R. P. Petri Ribadeneirae Societatis eiusdem theologi; nunc hoc novo apparatu librorum ad annum reparatae salutis M.DC.XLII editorum concinnata et illustrium virorum elogiis adornata a Philippo Alegambe Bruxellensi ex eandem Societate Jesu. Accedit Catalogus Religiosorum Societatis Jesu, qui hactenus pro Catholica*

⁸⁰ Apie Sarbievijaus poeto tapatybės maskavimą žr. *inter multos alios*: Eugenija Ulčinaité, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, p. 267.

- fide at pietate in variis mundi plagis interempti sunt*, Antverpiae: apud Joannem Meursium, 1643.
- Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai: XVII amžius*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
- Banionis Juozas, *Matematinės minties raida Lietuvoje. Nuo matematikos žinijos atsiradimo iki matematikos mokslo įsitvirtinimo: Monografija*, Vilnius: Lietuvos Edukologijos universiteto leidykla, 2014.
- Biezais Haralds, Saareste Andrus, „Tuntematon vironkielinen 1500-luvun teksti“, in: *Virtittäjä*, 1954, t. 58, Nr. 1, p. 47–61.
- [Bilovius Barptolemaeus], *Barptolemaei Bilovii Stendalii, C. P. et P. L. Anagrammaticorum plejades VII libris distinctae, illustres aliquot Germaniae heroas ac viros nobiles, theologos, jurisconsultos, medicos, poetas, philosophos, philomusos et amicos repraesentantes, una cum luculento nominum indice*, Erfurti: Prelo Nicolai Scmuckii, sumptibus Auctoris, 1614.
- Bojeris Laurencijus, *Karolių mūšis*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: [Vilniaus V. Kapsuko universitetas], 1981.
- Bojeris Laurencijus, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992.
- Brown Józef, *Biblioteka pisarzy assystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego powiększona dwoma dodatkami z których pierwszy zawiera polskie i rossyjskie tłumaczenia, drugi wydania pisarzy Towarzystwa Jezusowego do innych assystencyi należących w Polsce i Rossyi. Napisana we Lwowie od r. 1852 do 1855 [...]. Przekład z łacińskiego X. Władysława Kiejnowskiego, kapłana Towarzystwa Jezusowego*, Poznań: w komisie i czciońkami Ludwika Merzbacha, 1862.
- Cantus solo, soli et sibi: anthologia poesis Lithuaniae XVI–XVII saeculi = Dainos pasauliui, saulei ir sau: Lietuvos XVI–XVII amžiaus poezijos antologija*, sudarė Eugenija Ulčinaité, vertė Aleksandra Bendoriūtė [et al.], Vilnius: Vaga, 1993.
- Carmina Gratulatoria, ornatissimo iuveni, Dn. Christophoro Cnoglero Austriaco, cui, Rectore magnifico publico viro clariss[imo] Dn. Ernesto Hettenbachio, Medicinae Doctore et Professore Publico, Decano spectabili, M. Antonio Evonymo Carintho, Ethices Professore pub[lico] in inclyta Witebergensium Academia III Cal. April. Anno Christi M.D. XCVI, Summus Philosophicae Dignitatis gradus decernebatur. In Virtutis meritum, Doctrinae praemium, Amicitiae vinculum. Ab amicis et fautoribus nuncupata*, Witebergae: Typis Welacianis, 1596.
- [Chaleckis Mikalojus Kristupas], „Alegorijos, arba Sutartiniai ženklai, per kuriuos Sukurtoji Meilė su pamilta antgamtiškąja simboliškai suartėja ir į vieną tartum dvi vandens versmės suteka. Iš Muziejaus Mikalojaus Kristupo Chaleckio iš Chalčo, Lietuvos Kunigaikštystės Didžiojo Ginklininko, Valkininkų, Lieponių ir kt. Seniūno“, in: *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos: Alegorijos (1618) ir Dvinaris (1642)*, sudarė Jolita Liškevičienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020.
- [Chalecki Nicolaus Christophorus], *Allegoriae. Sive Synthemata per quae Amor creatus cum amato supernaturali symbolizant, et in unum velut aquae duae confluunt. Ex Musaeo Nicolai Christophori Chaletzki de Chaletz, Gladiferi Magni Ducatus Litu-*

- aniae, Wolkinicen[sis,] Leponen[sis] etc. Capitanei*, Vilnae: ex Typographeo Leonis Mamonicz, 1618.
- Corpusculum poesis Polono-Graecae saeculorum XVI–XVII (1531–1648)*, ed. Janina Czer-
niatowicz, Wrocław–Warszawa–Kraków: ZNiO, Wydawnictwo PAN, 1991.
- Čiurinskas Mintautas, „Vilnius kaip kolektyvinis veikėjas kai kuriuose XVII a. pirmo-
sios pusės naratyviniuose šaltiniuose“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, Nr. 30,
p. 59–84.
- Van Dam Harm-Jan, „Poems on the Threshold: Neo-Latin *carmina liminaria*“, in: Steiner-
Weber Astrid [et al.], *Acta Conventus Neo-Latini Monasteriensis. Proceedings of the
Fifteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Münster 2012)*, Leiden–Bos-
ton: Brill, 2015, p. 50–81.
- Ehasalu Epp [et al.], *Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik*, Tartu: Tartu Ülikooli Kir-
jastus, 1997.
- Encyklopedia Wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564 – 1995*, opracował Ludwik
Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996.
- Estreicher Karol, *Bibliografia polska. 140000 druków*, t. 13: *Stolecie XV–XVIII*, Kraków:
Akademia Umiejętności, 1894.
- Flood John L., *Poets Laureate in the Holy Roman Empire. A Bio-bibliographical Handbook*,
t. 1, Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2006.
- Fragmenta historicorum Graecorum*, ed. Karl Müller, t. 1, Paris: Didot, 1853.
- Garstein Oskar, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia*, t. 3: *Jesuit Educatio-
nal Strategy 1553–1622*, Leiden–New York [et al.]: E. J. Brill, 1992.
- Grammatici Graeci*, ed. August Lentz, d. 3, t. 2, Leipzig: Teubner, 1870; repr. Hildesheim:
Olms, 1965.
- Gratulatio Vilnae: textus electi XVI–XVIII saeculi = Vilniaus pasveikinimas: XVI–XVIII
amžiaus tekstų rinkinys*, sudarė Eugenija Ulčinė, vertė Dalia Dilytė [et al.], Vilnius:
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Grell Ole Peter, „Introduction“, in: Idem, *The Scandinavian Reformation. From Evange-
lical Movement to Institutionalisation of Reform*, Cambridge–New York–Melbourne:
Cambridge UP, 1995.
- [Hoppe Samuel Joachimus], „Samuelis Joachimi Hoppii Soltquella-Marchici De scripto-
ribus historiae Polonicae Schediasma literarium Gabr. Grodeckii P.P. ac Bibliothe-
carii et Valentini Schlieffii Patricii Gedanensis Annotationibus auctum“, in: *Ioannis
Długossi seu Longini canonici quondam Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII [...]*,
Lipsiae: Sumptibus Ioannis Ludovici Gleditschii et Mauritii Georgii Weidmanni, 1711.
- Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi*, concinnaverunt
Narbutienė Daiva, Narbutas Sigitas = *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*,
sudarė Narbutienė Daiva, Narbutas Sigitas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos
institutas, 2002.
- Jocher Adam Benedykt, *Obraz bibliograficzno-historyczny Literatury i Nauk w Polsce od
wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, t. 3, d. 2, Wilno: Józef Zawadzki,
1857.

- Keferstein Halina, „Pisarze związani z Braniewem na przełomie XVI–XVII wieku“, in: *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1980, Nr. 4, p. 507–530.
- Kazlauskas Benediktas, „Laurencijus Bojeris ir jo poema *Karolomachija*“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolių mūšis*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: [Vilniaus V. Kapsuko universitetas], 1981, p. 4–17.
- Kochanowicz Jerzy Eugeniusz, „Wawrzyniec Bojer – szwedzki nauczyciel w polskich szkołach doby kontrreformacji“, *Studia Paedagogica Ignatiana*, 2018, t. 21, Nr. 2, p. 19–36.
- Królikowska Anna, *Profesorowie jezuitów seminariów nauczycielskich od XVI do XVIII wieku. Słownik biograficzny*, Kraków: Ignatianum w Krakowie, WAM, 2017.
- Manstavičius Eugenijus, Pragarauskas Henrikas, „Matematika Lietuvoje“, in: *VLE* (internetinis straipsnis adresu <https://www.vle.lt/straipsnis/matematika-lietuvoje/>)
- Narbutas Sigitas, „*Karolomachijos* akiračiai“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 164–178.
- Narbutas Sigitas, „JHS: Vilniaus jėzuitų akademija ir Lietuvos *Latinitas*“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2010, Nr. 29, p. 31–100.
- Niedźwiedź Jakub, *Kultura literacka Wilna (1323–1655) Retoryczna organizacja miasta*, (*Biblioteka Literatury Pogranicza*, t. 20), Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2012.
- [Olympiodorus], *Olympiodori prolegomena et in categorias commenatrium*, ed. Adolf Busse, (*Commentaria in Aristotelem Graeca*, t. 12, d. 1), Berlin: Georg Reimer, 1902.
- Patiejūnienė Eglė, *Petro Roizijaus ir Laurencijaus Bojerio kūryba: teorinės medžiagos papildymai bei patikslinimai: Metodinė priemonė*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.
- Patiejūnienė Eglė, „Pranciškaus Malkoto (?) *Balsai*: reikšminga LDK literatūros atodanga“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2014, Nr. 37, p. 109–173.
- Piechnik Ludwik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 1: *Początki Akademii Wileńskiej, 1570–1599*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Iesu, 1984.
- Piechnik Ludwik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Iesu, 1983.
- Piechnik Ludwik, „Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuitckiego w Polsce“, in: *Nasza przeszłość*, t. 7, Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, p. 5–72.
- Piltz Anders, „The Classical Heritage in Protestant and Catholic Propaganda. The Example of Laurentius Boierus“, in: *The Classical Tradition in The Baltic Region. Perceptions and Adaptations of Greece and Rome*, edited by Arne Jönsson and Gregor Vogt-Spira. (*Spudasmata. Studien zur Klassischen Philologie und ihren Grenzgebieten Begründet von Hildebrecht Hommel und Ernst Zinn*, t. 171), Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms Verlag, 2017, p. 117–138.
- Rabikauskas Paulius, „Teatras Jėzuitų mokykloje“, in: Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, (*Fontes historiae Universitatis Vilnensis*), Vilnius: Aidai, 2002, p. 389–405.

- Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu. Superiorum permisso, Neapoli: in Collegio eiusdem Societatis, ex Typographia Tarquinii Longi, [1598 /sic/ =1599]*
- von Recke Johann Friedrich, Niepiersky Karl Eduard (eds.), *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon Der Provinzen Livland, Esthland und Kurlad. Bearbeitet von Johann Friedrich von Recke [...] und Karl Eduard Niepiersky [...]*, t. 4, Mitau: Johann Steffenhagen und Sohn, 1832.
- [Rostowski Stanislaus], *Litvanicarum Societatis Jesu Historiarum Provincialium Pars Prima. Auctore Stanislao Rostowski, ex eadem Societate et Provincia sacerdote*, Vilnae: Typis S.R.M. et Reipublicae academicis Societatis Jesu, 1768.
- Scherer Heinrich, *Geographia Politica, sive Historia Geographica exhibens totius orbis terraquei statum et regimen politicum cum adiectis potissimarum nationum, regnorum ac provinciarum genii et typis geographicis. Pars IV, sumptibus Joannis Caspari Bencard, Bibliopolae Academiae Dilinganae, Monachii: Typis Mariae Magdalenae Rauchin Viduae, 1703.*
- [Schmidl Joannes], *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae, pars prima ab anno Christi MDLV ad annum MDXCII auctore Joanne Schmidl Societatis ejusdem sacerdote*, Pragae: Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio S. J. ad S. Clementem, per Jacobum Schweiger Factorem, 1747.
- [Sotvellus Nathanael], *Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu, opus inchoatum a R. P. Petro Ribadeneira eiusdem Societatis theologo, anno salutis 1602. Continuum a R. P. Philippo Alegambe ex eadem Societate, usque ad annum 1642. Recognitum et proculductum ad annum Iubilaei M.DC.LXXV. a Nathanaele Sotvello eiusdem Societatis presbytero [...]*, Romae: ex typographia Iacobi Antonii de Lazzaris Varesii, 1676.
- [von Stiernman Anders Anton] *Bibliotheca Suiogothica, in qua, praemissa de philosophia Gothorum, eorumque in literas meritis, dissertatione, reges, heroes, magnates, atque viri ab antiquissimis retro temporibus, sc. anno mundi MMMCCCXLII, eruditionis fama clari atque insignes, enumerantur. [...] per Andream Antonium Stiernman, Registratorem in Archivo S[erenissim]ae R[egi]ae Maj[estatis] regniq[ue] Sueciae, Holmiae: apud Johann[em] Nicolaum Lossium; Typis Historiogr. Hartw. Gerckeu, 1731.*
- Strockis Mindaugas, „Graikų ir lotynų kirčiavimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui“, in: *Baltistica*, 2004, Nr. 2/XXXIX, p. 289–307.
- Tyla Antanas, „Įvadas“, in: Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 5–12.
- Ulčinaite Eugenija, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
- Veteikis Tomas, Malinowski Gościwit, Awianowicz Bartosz, „Poland and Lithuania“ in: *The Hellenizing Muse: A European Anthology of Poetry in Ancient Greek from the Renaissance to the Present*, ed. by Filippomaria Pontani and Stefan Weise, (*Trends in Classics – Pathways of Reception*, t. 6). Berlin: de Gruyter, 2021, p. 604–647.
- Veteikis Tomas, „Mikalojaus Kristupo Chaleckio Alegorijos – pamaldžių troškimų puokštė XVII a. Lietuvos inteligentams“, in: *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos: Alegorijos (1618) ir Dvinaris (1642)*, sudarė Jolita Liškevičienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2020, p. 221–283.

- Veteikis Tomas, „Graikiško *Odarion'o* (1604) šv. Kazimiero garbei autorystės problema“, in: *Literatūra*, 2006, Nr. 48(3), p. 89–103.
- Veteikis Tomas, *Graikų kalbos studijos ir graikiškoji kūryba Lietuvoje XVI–XVII amžiuje*, daktaro disertacija, Vilnius, 2004.
- Witte Henning, *Diarium Biographicum, quo Eruditorum cujusvis gentis et generis, hujus seculi virorum Vitae et Scripta iuxta anni, mensis et diei emortualis seriem breviter recensentur. Autore Henningo Witte*, Dantisci: Sumptibus Martini Hallervordi, 1688.
- [Zaleski Balthasar Christophorus], *Παλινοδικὸς Musae lusus ad Vsam, quem reducibus, orbe lustrato, ducibus Olycae et Nesvisii illustris(si)mis d. Sigismundo Carolo s. Melitensis ordinis equiti; nec non d. Alexandro Ludovico, S. Rom[ani] Imperii principibus Radivilis editum, Balthasar Christophorus Zaleski In Collegio Radivilaeo Nesvisien[si] S. J. Eloquentiae Studiosus, ἀναμνήσεως καὶ τιμῆσεως χάριν d[edit] d[edicavit]*, [Lubcz]: in Typographeo Blastiano, 1616.
- [Załoski Józef Andrzej], *Conspectus Novae Collectionis Legum Ecclesiasticarum Poloniae [...] tum et aliae Collectionis Scriptorum Ecclesiasticorum Poloniae ineditorum; tum et editorum quidem, sed rarissime obviorum, quarum impressionem per modum Praenumerationis, seu ut vulgo aiunt, Subscriptionis faciendam proponit Orbi Litterario earum Collector Iosephus Andreas Comes in Załoskie Załoski [...]*, Varsaviae: in Typogra[phia] Regia et Reipublicae Collegii Vars[aviensi] Scholar[um] Piarum, 1744.
- Гячсаяускас Эвалдас, „Преподавание математики в вильнюсском университете до 1650 года“, in: *Lietuvos matematikos rinkinys = Литовский математический сборник*, 1972, Nr. 2, p. 194–195.
- Некрашевич-Короткая Жанна, „Функция экспозиции в античных эпических поэмах и в латиноязычном поэтическом эпосе Великого Княжества Литовского“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2006, Nr. 21, p. 81–116.

Laurentius Boierus as a Representative of Greek Literature in the Grand Duchy of Lithuania

Summary

This article is devoted to the reconsideration of the contribution of Laurentius Boierus (Lars Bojer, c. 1561–1619), a famous Swedish erudite of the second half of the sixteenth-early seventeenth century, a polyglot and poet (*poeta laureatus*), to the cultural life of the Grand Duchy of Lithuania. To this end, it draws on various well-known and less frequently mentioned data from biographers, bibliographers, and historians who have collected archival material, on the one hand, and on new literary findings and observations, on the other. The main focus of the paper is on elucidating the attempts of the pen of this representative of neo-Latin literature, best known as the author of the Baroque poem *Carolomachia* (Vilnius, 1606), at Greek. It analyses in detail two Greek texts that have a dedicatory or ‘threshold’ function in the Latin edition of Chalecki’s *Allegoriae* (Vilnius, 1618): the epigram ‘Εἰς τὸ βιβλίον’ and the ‘anagram of the author’. These Greek texts were recently discovered and for the first time briefly identified in a recent study on the devotional and mystical insights of Nicolaus Christophorus Chalecki, a nobleman of the Grand Duchy of Lithuania, published in the edition of his *Allegoriae* and *Binarius Chalecianus* (Vilnius: Vilnius Academy of Arts, 2020). On the basis of the previous reconstruction of the letters of the anagram and with the help of new material, it is now argued with greater certainty that the author of the Greek epigram is Laurentius Boierus (Greek: *Λαυρέντιος Βοιήροσ*). The article presents not only the hypothetical principle of deciphering the anagram, but also several textual arguments and facts that support the hypothesis of the authorship. Here the parallel with the Latin anagram on Laurentius Boierus’s name preserved in Bartholomew Bilovius’s collection of anagrams (Erfurt 1614), is of particular importance. The Greek epigram examined in this article reveals its author’s rhetorical erudition, his interest in correct rhyming, and his subtle fascination with the play of meaning and form, especially with ingenious epithets, neologisms, and subtle allusions to rare ancient literary sources. Moreover, the stylistic devices used in the poem allow us to hypothetically compare this text with other Greek texts that appeared in the milieu of Lithuanian Jesuits, especially at the Nesvizh College, where Boierus worked for a year as a professor of rhetoric. Without claiming to be exhaustive, the article also contributes to a number of broader or very specific issues, such as the influence of Boierus on the cultural and

pedagogical activities of Lithuanian and Polish Jesuits, the identification of his poetic heritage, the concealment of his authorship, and the ambiguity of the attribution of a surviving Latin mathematical treatise to him. For the first time, this paper draws attention to the importance of Greek studies for the erudition of this poet and reflects on his possible contacts with Greek teachers in the Jesuit environment. The article concludes with the observation that Boierus's Latin works may provide additional arguments about his (phil)hellenism, but this should be the subject of another paper.

KEYWORDS: Jesuits; education; Vilnius Jesuit Academy; Laurentius Boierus; *ratio studiorum*; Renaissance; Baroque; reception of Antiquity; Greek and Latin literature; poetics; rhetoric; epigrams; anagrams; allegories.

Gauta: 2022 04 30

Priimta: 2022 06 01